

„Architekt musí hrát v dvojroli návrháře pro budoucnost a obránce minulosti.“

RICHARD ENGLAND (1937), maltézský architekt

JAN BLAŽEJ SANTINI-AICHEL (1677–1723)

Žádost stavitele Jana Blažeje Santini-Aichla Pražskému arcibiskupství z roku 1707.
Národní archiv, APA I, sign. D 1,
karton 4000, recepta I 1707.

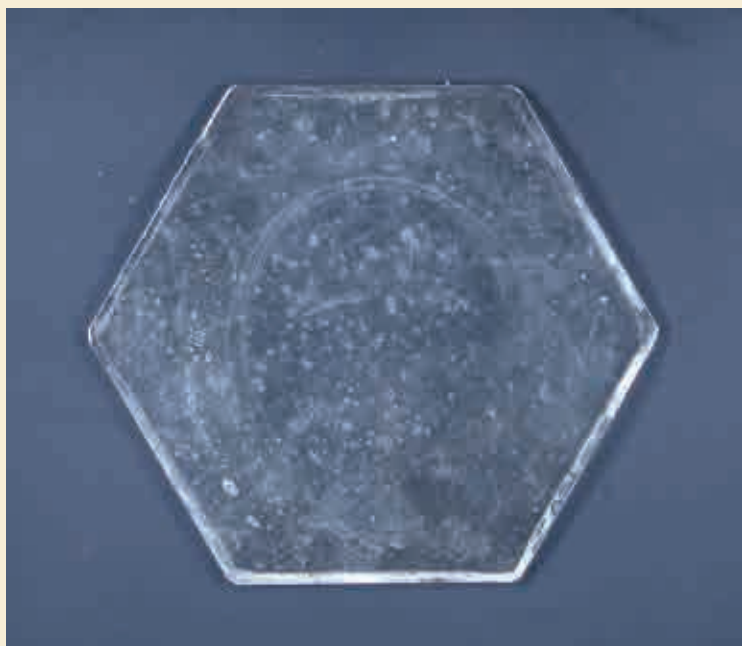
Zámek Karlova Koruna v Chlumci nad Cidlinou.

Na realizaci stavby zámku se podíleli nejvýznamnější umělci své doby: architekt Jan Blažej Santini-Aichel a stavitel František Maxmilián Kaňka. Stavba se uskutečnila v letech 1721–1723. Na počest návštěvy císaře Karla VI. dostal nový zámek jméno Karlova Koruna. Národní archiv, Chalupníček Miroslav, inv. č. 6424, sign. 579/3.

Tvůrce české barokní gotiky geniální český architekt Jan Blažej Santini-Aichel dokázal pochopit, osvojit si a rozvinout principy radikálního římského baroka a – v jeho době již zašlé – gotiky a propojit tak spolu dva historicky a v mnohém i myšlenkově vzdálené slohy. Jeho mimořádná obrazovost (obrazotvornost), invence, obdivuhodná všestrannost a míra talentu bohatě vynahradily Santiniho vrozená tělesná omezení, a tak se mohl tento původním vzděláním malíř stát jednou z nejvýraznějších osobností vývoje české architektury.

V Santiniho působení a tvorbě je příznačná a zároveň prosté logice se vymykající absence období tovaryšského růstu a zrání. Když ještě před svým pětadvacátým rokem získal zakázku na výstavbu konventu v klášterním areálu na Zbraslavi, chopil se jí rovnocenným dílem se svými mistry Matheyem či Fischerem z Erlachu, aby tak vykročil do světa monumentálního baroka. Stejně tak tomu bylo v Plasech, v Rajhradě či ve Křtinách na Moravě. V návaznosti na své italské vzory ztvárnil v radikálně barokních idejích ještě jako mladík také kapli sv. Anny v Panenských Břežanech, dále průčelí zámeckého areálu v Rychnově nad Kněžnou a v závěru svého krátkého života stavebně krystalicky čistý zámek Karlova Koruna.

Zcela samostatně a svým způsobem jako solitér pak Santini vložil gotické tvarosloví do náruče barokní obraznosti. V souladu s potřebami představitelů nejstarších klášterů v zemi a jejich touhou po rehabilitaci historického dědictví řešil prostředky tzv. barokní gotiky přestavby a obnovy středověkých chrámů v Sedlci, Kladrubech, v Želiví a Žďáru nad Sázavou, aby vše završil zcela ojedinělým dílem, v němž jako by se protnuly všechny cesty jeho dosavadní tvorby. Novostavba poutního kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře ve Žďáře nad Sázavou je vyznáním novému českému patronu, jež vzešlo ze společné vůle architekta Santiniho a tehdejšího cisterciáckého opata Václava Vejmluvy (1670–1738), zadavatele stavebního projektu. Poutní kostel na žďárské Zelené hoře je ztvárněn tak invenčně a nadčasově, že i z hlediska vývoje evropské architektury představuje naprosto ojedinělé a ideově nezaměnitelné dílo naplněné bohatým ikonografickým programem.

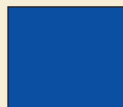

Skleněná tabulka z kostela ve Všehrdech.

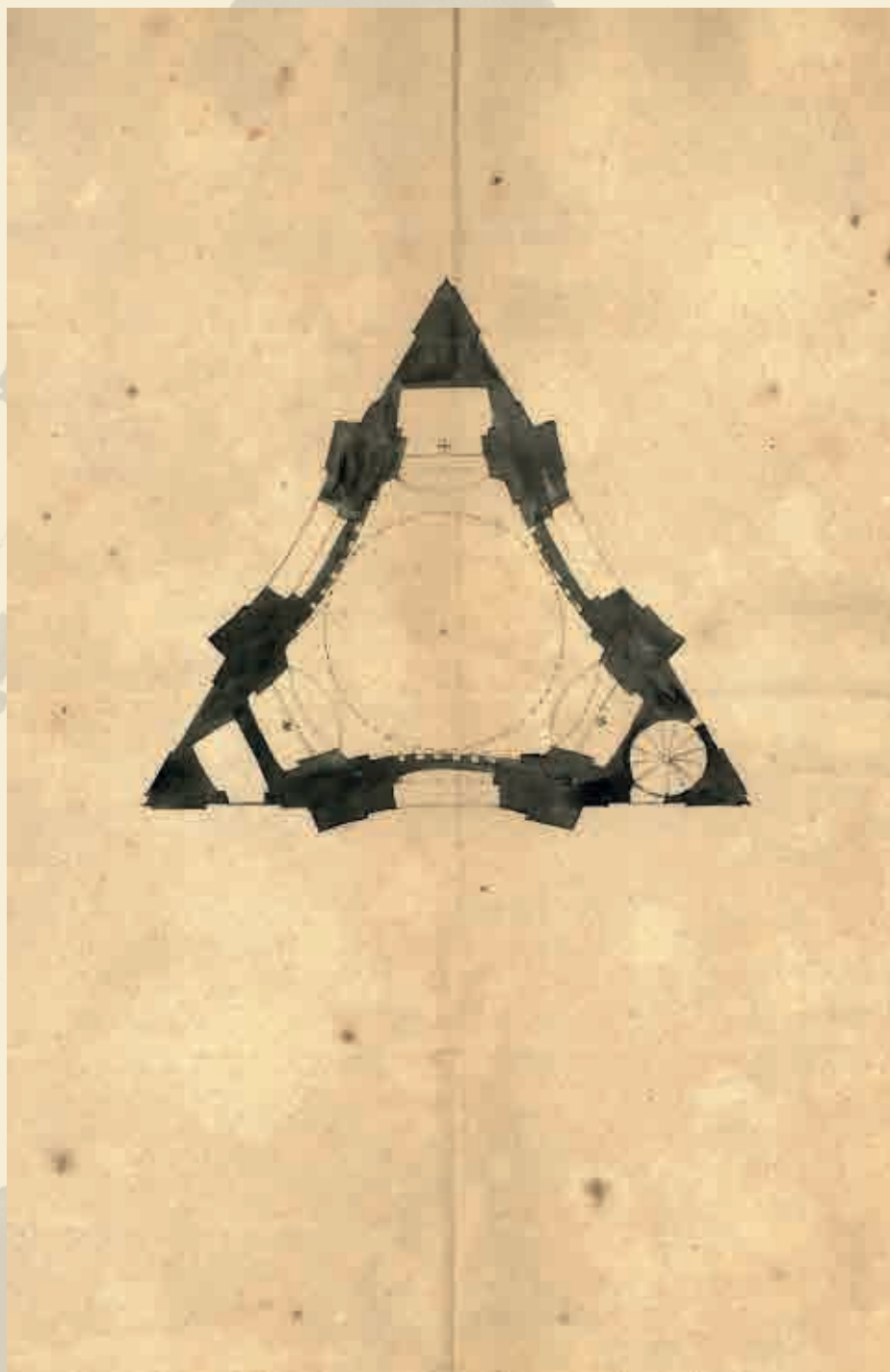
Sklo pocházející z roku 1722–1723 z kostela ve Všehrdech, z doby přestavby kostela vedené Janem Blažejem Santini-Aichlem. Vyráběno bylo tak, že sklář vyfoukl nejdříve baňku, kterou následně na podložce zploštil za točení píšťalou, poté byl vzniklý „talíř“ odříznut od horní části bubliny upevněné k píšťale. Tím vznikl terčík beze stop po přilepniku, ale s patrnými stopami po roztáčení⁽⁴⁰⁾.

40 Postup výroby okenních terčíků byl odlišný. Od středověku až do 18. století byly terčíky vyráběny korunovou technikou, tj. roztáčením skleněné bubliny. Sklář nabral na píšťalu potřebné množství skla, které rozfoukl do menší bubliny. Tu poté roztočil a dále vyfukoval. Za pomoci hladítka, například rovného prkénka, bublinu pak roztočil do plochého disku. Po odklepnutí z píšťaly byl terčík vložen do chladicí pece. VAĐUROVÁ, Kateřina. Sklo z archeologických výzkumů a vývoj sklářství ve Slezsku ve středověku a raném novověku (disertační práce). Brno: Masarykova univerzita, 2021. 289 s.

Nosič záznamu: papír, 1 list, **látka záznamu:** tuš, **rozměr:** 195 x 300 mm, **měřítka:** měřítko neuvedeno, **průsvítka:** erb s korunou (nečitelné), **autor:** Jan Blažej Santini-Aichel.
Národní archiv, Archiv pražského arcibiskupství, inv. č. 3029, kart. 1043.

Nerealizovaný plán novostavby kaple Nejsvětější trojice v Rozsochatci z roku 1714 od Jana Blažeje Santini-Aichla.

Půdorys na ručním papíru je rýsován a jen v detailu vykreslen rukou hnědým duběnkovým inkoustem. Plochy jsou formálně vykryty tmavě šedou barvou (tuší), která zcela přesně nerespektuje načrtnuté obrysy. Plán nemá uvedeno měřítko, či jakýkoliv bližší popis. Jedná se o konstruovaný originální plán. Tomu nasvědčují jen v drobných úsecích patrné tahy olůvkem, které byly záhy po vytažení inkoustem zpravidla odstraněny.

František Leopold Bechyně, svobodný pán z Lažan, pán na Rozsochatci, Pavlově a Velkých Vilémovicích slíbil z vděčnosti za odvrácení morové rány v roce 1713 vystavět na svém panství v Rozsochatci kapli zasvěcenou Nejsvětější Trojici. Žádost podpořenou opatem Žďárského kláštera Václavem Vejmluvou odeslal dopisem, datovaným 12. listopadu 1714 na Pražské arcibiskupství. Stavba však nebyla nikdy započata, a proto jediné dva doklady o její zamýšlené podobě představují Santiniho vlastnoručně zhotovené plány, uložené v současnosti v archivu arcibiskupství. Přestavují zamýšlený půdorys a pohled na budoucí fasádu. Plány jsou rýsovány a i v detailech kreslených rukou jsou provedeny s příslovečnou konstruktérskou a kreslířskou virtuozitou. Plášť kaple měl být vystavěn na trojúhelníkovém základě, s jasným odkazem na její zasvěcení Nejsvětější Trojici. Vnitřní prostor měl být naproti tomu řešen jako šestiboká centrála. V užších stranách měly být pravděpodobně umístěny oltáře. Loď měla být zřejmě zaklenuta lehce zploštělou kopulí. Návrh by se bezesporu stal, v případě jeho realizace, jedním z nejtypičtějších a nejdokonalejších příkladů osobitého typu paprscitých centrál.

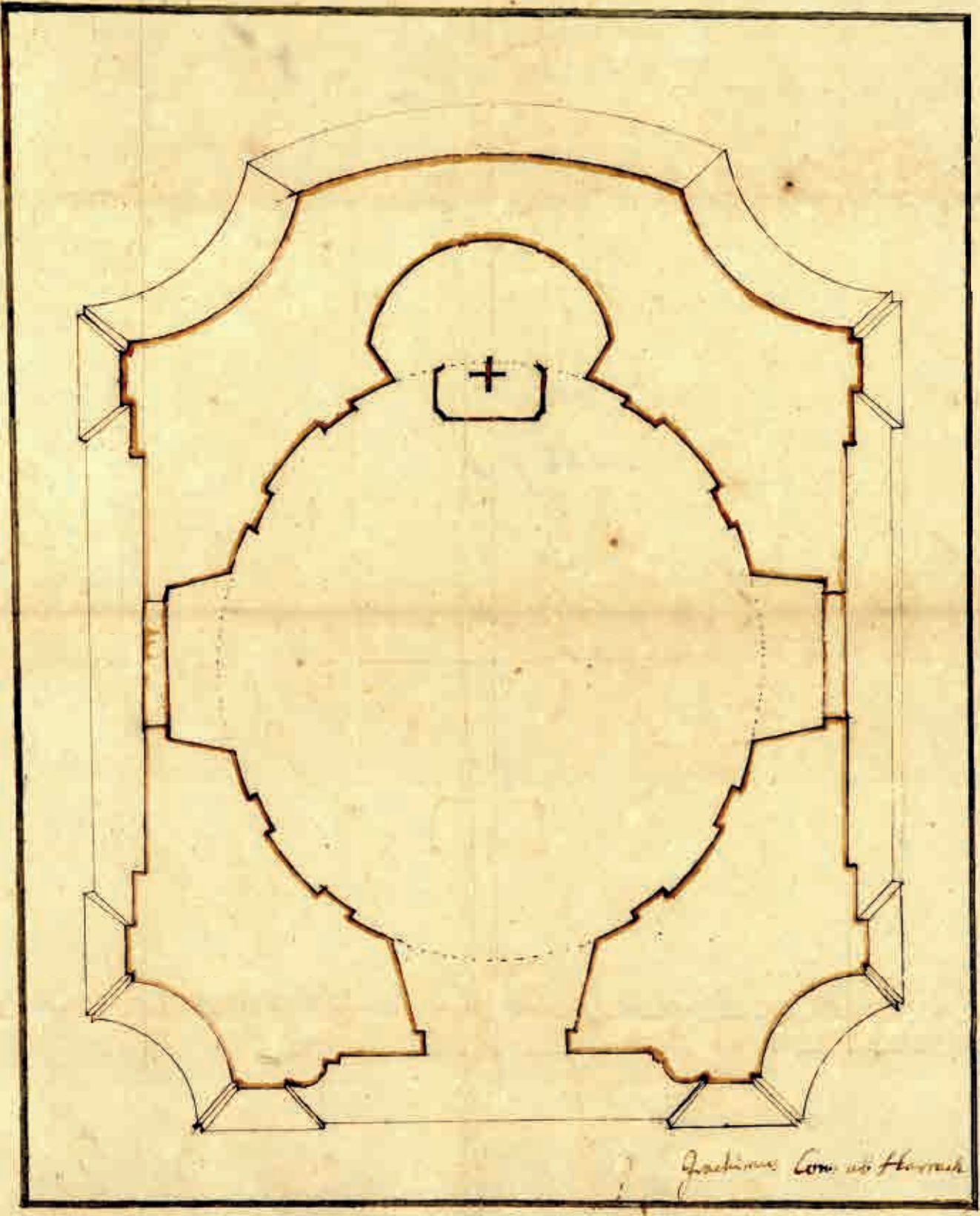

**Vyklantice – původně kaple,
v současnosti, po přestavbě kostel,
sv. Jana Nepomuckého, půdorysný
plán z 28. dubna roku 1722
od Jana Blažeje Santini-Aichla.**

V dubnu roku 1722 požádal hrabě Jan Jáchym Harrach (1666–1731) arcibiskupskou konzistoř o povolení stavby římskokatolického kostela ve Vyklanticích. K žádosti byl přiložen zajímavý půdorys, který byl nedávno publikován. Na tomto plánu je vnější hmota stavby založena nad obdélníkem s konkávně skrojenými nárožními, reliéfně probranou vstupní fasádou a lehce konvexně vypjatou závěrovou stěnou, srážející se s konkávními plochami nárožními v ostrých hranách. Vnitřní prostor je založen nad hloubkovým oválem půdorysu lodi, ke které se přimyká drobné kněžiště nad půdorysem půlkruhu. Pilíře triumfálního oblouku jsou lehce šikmo vytočeny a vynášejí vykláněný pas. Loď klenutá bání nad oválem je zakončena lucernou na vrcholu. Kostel byl vystavěn podle původního, nalezeného návrhu půdorysu, i když s určitými odchylkami. O vysvěcení víceméně dokončené stavby požádal hrabě v červnu roku 1727, došlo k němu ale až o dva roky později. Přes realizované dílčí změny je třeba považovat stavbu za Santiniho dílo.

Nosič záznamu: papír, 1 list,
látka záznamu: tuš, **rozměr:**
251 x 300 mm, **jazyk:** latinský,
zobrazení: půdorys, **měřítko:**
měřítko neuvedeno, **průsvítka:**
erb, skřížené berly a mitra,
autor: Jan Blažej Santini-Aichel.
*Národní archiv, Archiv pražského
arcibiskupství, kart. 1112.*

Alma

Geometric Com. us Alma

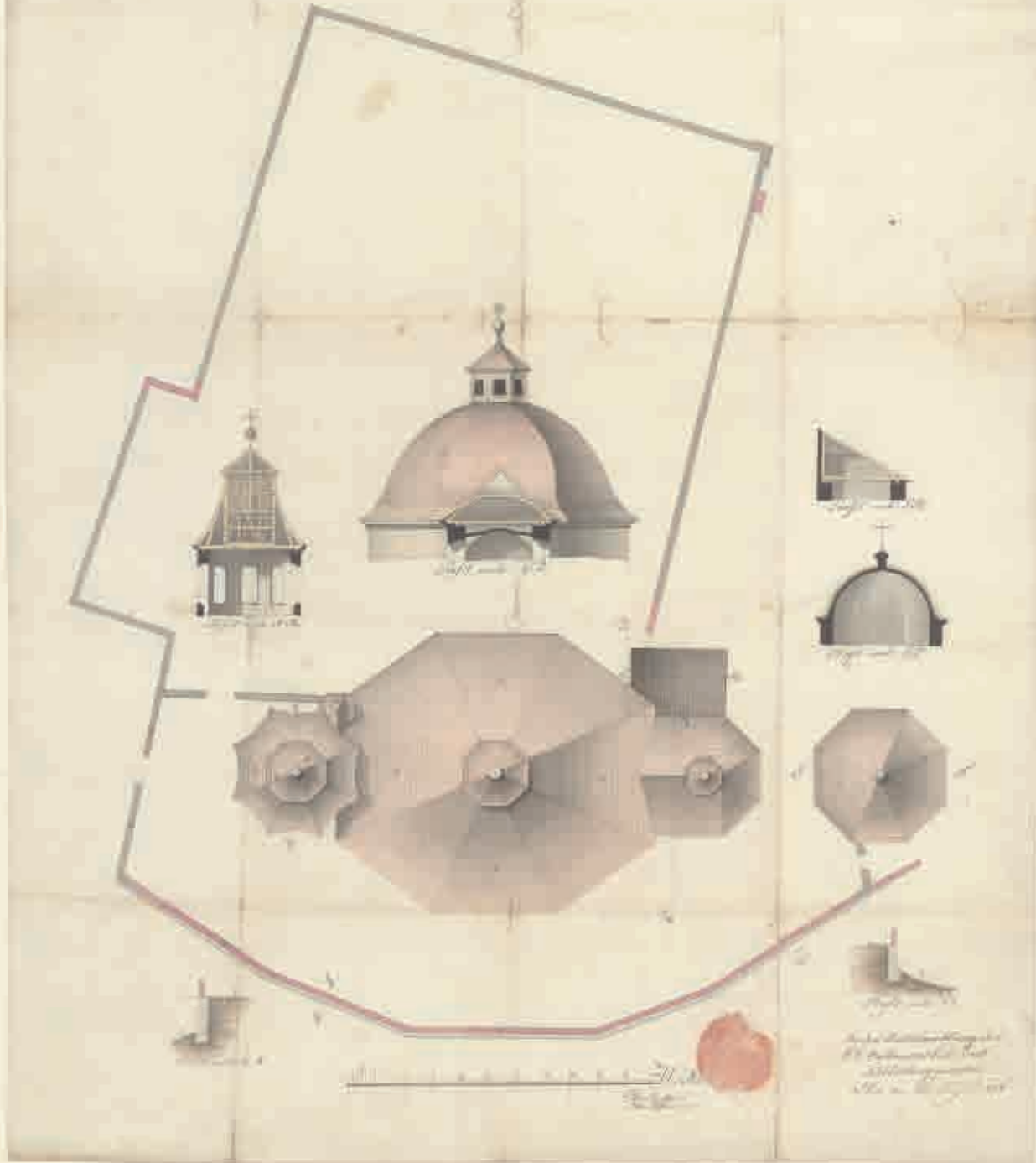

Plán kostela sv. Petra a Pavla na Slapech z roku 1816.

Kostel byl postaven za působení zbraslavského opata Wolfganga Šváchy, který zastával opatský úřad v letech 1684–1716. Autorem plánu byl Jan Blažej Santini-Aichl, velká postava architektury té doby. Podle Santiniho vlastních záznamů víme, že v roce 1705 stavěl skutečně pro zbraslavský klášter a na jeho architektonický zásah ve Slapech poukazuje také stylový rozbor stavby a užití charakteristických „santinských“ motivů. U věže se například jedná o mansardovou střechu, či soustavu říms a rustikovaných lizén na vnějším plášti. Tyto motivy v téže době najdeme i u jiných Santiniho staveb, u kterých lze určit jeho autorství s jistotou.

Nosič záznamu: papír, 1 list,
látka záznamu: železgalový
inkoust, akvarel, **rozměr:**
493 x 680 mm, **jazyk:** německý,
měřítko: 132 mm \approx 10 vídeňských
sáhů, **průsvítka:** A: jméno „Van der
Ley“, B: postava štětěny, včetně
tří písmen „VDL“, **autor:** krajský
inženýr Ponitz.
Národní archiv, Česká státní účtárna,
kart. 643.

(1) *Plan- u. d. A.*
Flächen und Höhenansicht eines Profils der in der ersten Ansicht
zum Ausdruck gebrachten, von der Höhe aufwärts der (Bauart)
gezeichneten Kirche

In der Ansicht der

lokality	funkční typ		stavebník	realizace	kraj
Bobrová	Kostel sv. Petra a Pavla	přestavba středověkého kostela	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	1714–1722	Kraj Vysočina
Deštné v Orlických horách	Kostel sv. Máří Magdaleny	novostavba	Norbert Leopold Libštejnský z Kolowrat	1723–1725	Královéhradecký kraj
Dolní Ročov	Věž klášterního kostela, kaple 14 sv. pomocníků, ambity na hřbitově	řestavba a novostavba, nezachováno	Norbert Leopold Libštejnský z Kolowrat	1715–1718	Ústecký kraj
Heřmanův Městec	Zámek	přestavba	Jan Michal hrabě Špork	1724	Pardubický kraj
Horušice	Bývalá rezidence sedleckých cisterciáků	novostavba	Ota Zahrádecký, opat cisterciáckého opatství v Sedleci	1720	Středočeský kraj
Hoříněves	Zámek	přestavba a přístavba	Jan Michal hrabě Špork	1720	Královéhradecký kraj
Hradec Králové	Kaple sv. Klimenta	novostavba	Jan Adam, hrabě z Mitrovic, biskup královéhradecký	1714–1717	Královéhradecký kraj
Hradec Králové	Biskupská rezidence	novostavba zadní části objektu	Jan Adam, hrabě z Mitrovic, biskup královéhradecký	1715–1719	Královéhradecký kraj
Hubenev	Hospodářský dvůr s opatským zámečkem	novostavba	Eugen Tyttl, opat cisterciáckého kláštera v Plasích	1728–1734	Plzeňský kraj
Humpolec	Farní kostel sv. Mikuláše	oprava a přestavba	Eleonora Kristýna z Regalu a její syn Maxmilián, vlastníci panství Herálec	1716–1722	Kraj Vysočina
Chlumec nad Cidlinou	Zámek Karlova Koruna	novostavba	František Ferdinand hrabě Kinský	1721–1723	Královéhradecký kraj
Chotouň	Kostel sv. Prokopa	novostavba	Rosalie Berková z Dubé, provdaná Kinská	1708–1710	Středočeský kraj
Chrast u Chrudimi	Kostel Nejsvětější Trojice	dílčí úprava kněžiště	Jan Adam, hrabě z Mitrovic, biskup královéhradecký	1717	Pardubický kraj
Chraštica	Kostel sv. Martina	přestavba a dostavba	Jan Adam, hrabě z Mitrovic, biskup královéhradecký	1720	Pardubický kraj
Kalec	Hospodářský dvůr s opatským zámečkem	novostavba	Eugen Tyttl, opat cisterciáckého kláštera v Plasích	1716	Plzeňský kraj
Kladruby u Strážnice	Klášterní kostel Nanebevzetí P. Marie, sv. Wolfganga a sv. Benedikta	oprava a přestavba	Maurus Fintzguth, opat benediktinského kláštera v Kladru-bech	1712–1726	Plzeňský kraj
Kladruby u Strážnice	Projekt konventu kláštera benediktýnů	neralizováno	Maurus Fintzguth, opat benediktinského kláštera v Kladru-bech	1723	Plzeňský kraj
Kozojedy	Kostel sv. Mikuláše	přestavba a dostavba	Eugen Tyttl, opat cisterciáckého kláštera v Plasích	1724–1727	Plzeňský kraj
Křtiny u Brna	Poutní kostel Jména Panny Marie	novostavba	Hugo Bartlicius a další opati premonstráckého kláštera v Zábřovicích u Brna	1718–1750	Jihomoravský kraj

Kutná Hora – Sedlec	Klášterní kostel Nanebevzetí P. Marie a sv. Jana Křtitele	přestavba a obnova středověkého chrámu	Jindřich Snopek, opat cisterciáckého kláštera v Sedlci	1703–1708	Středočeský kraj
Kutná Hora – Sedlec	Konvent cisterciáckého kláštera	novostavba, realizováno jen z části	Bonifác Blahna a Otto Zahrádecký, opati cisterciáckého kláštera v Sedlci	1709	Středočeský kraj
Kutná Hora – Sedlec	Hřbitovní kostel Všech svatých	oprava a úprava	Bonifác Blahna opat cisterciáckého kláštera v Sedlci	1710	Středočeský kraj
Lázně Bělohrad	Zámek	přestavba a dostavba	Berthold Vilém hrabě z Valdštejna	1720–1722	Královéhradecký kraj
Lhotice	Návrh přestavby rezidence želivského kláštera	nerealizovaný projekt	Jeroným Hlína, opat premonstráckého kláštera v Želivi	1714	Kraj Vysočina
Mariánská Týnice	Poutní kostel Zvěstování P. Marie a cisterciácké probošství	novostavba	opati cisterciáckého kláštera v Plasích	1710, 1720–1764	Plzeňský kraj
Měřín	Kaple Nanebevstoupení Páně	novostavba, nezachováno	Jakub Felix Pachler, farář měřínský	1721	Kraj Vysočina
Mladé Bříště	Kostel sv. Jana Křtitele	oprava	Daniel Antonín Schindler, opat kláštera v Želivi	1726	Kraj Vysočina
Mladotice	Kaple Jména Panny Marie	novostavba	Eugen Tyttl, opat cisterciáckého kláštera v Plasích	1708–1710	Plzeňský kraj
Nadryby	Kaple Nejsvětější Trojice	novostavba	Eugen Tyttl, opat cisterciáckého kláštera v Plasích	1725	Plzeňský kraj
Nebřeziny	Rezidence kláštera v Plasech	novostavba	Eugen Tyttl, opat cisterciáckého kláštera v Plasích	1723	Plzeňský kraj
Obyčtov	Kostel Navštívení P. Marie	projekt, realizace	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	do 1723 projekt, realizace 1730–1734	Kraj Vysočina
Opočno	Návrh úprav zámku a další stavby na panství	částečně realizováno	Jeroným hrabě Colloredo Wallse	1720–1722	Královéhradecký kraj
Ostrov nad Oslavou	Panská hospoda a hospodářský dvůr	novostavba	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	1720	Kraj Vysočina
Ostrov u Stříbra	Kaple sv. Václava a Vojtěcha	novostavba	Maurus Finzguth, opat benediktinského kláštera v Kladrubech	1728	Plzeňský kraj
Panenské Břežany	Kaple svaté Anny	novostavba	Helena Pieroni da Cagliano, abatyše svatojiřského kláštera benediktinek na Pražském hradě	1705–1707	Středočeský kraj
Plasy	Konvent cisterciáckého kláštera	novostavba	Eugen Tyttl, opat cisterciáckého kláštera v Plasích	1710–1740	Plzeňský kraj
Pohled	Probošství kláštera cisterciacek, Vallis S. Mariae		M. C. Marquartová, abatyše kláštera cisterciacek v Pohledu	1710–1714	Kraj Vysočina
Praha	Poutní areál Panny Marie Vítězné	dostavba a úprava staršího objektu	Kristián Luna, představený bratrstva Panny Marie Vítězné pražských umělců a měšťanů	1710–1714	Praha

Praha	Colloredo – Schönbornský palác	přestavba	Jeroným hrabě Colloredo Waldsee	1715–1719	Praha
Praha	Kapitulní děkanství	přestavba	Adam Ignác Mladota ze Solopysk, děkan svatovítské metropolitní kapituly	1706	Praha
Praha	Katedrála sv. Víta, návrh chórové mřížky	návrh – realizace kameník Ondřej Kranner	Gottfried Herbst, děkan metropolitní kapituly svatovítské	1716	Praha
Praha	Kolowratský palác	výstavba 1716–1721, novostavba	Norbert Leopold hrabě Kolowrat-Libštejnský (projekt), Norbert Vincenc hrabě Kolowrat-Libštejnský (realizace)	1706	Praha
Praha	Kostel Panny Marie Matky ustavičné pomoci a sv. Kajetána	provedení stavby s dílčími změnami proti staršímu projektu	Jan Mario Hložek, probošt koleje theatinů na Malé Straně	1703–1707	Praha
Praha	Morzinský palác	přestavba	Václav hrabě Morzin	1713–1714	Praha
Praha	Palác hrabat z Lissau	přestavba a částečná novostavba	Rudolf Josef hrabě z Lissau	1700	Praha
Praha	Svaté schody při kostele Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově		Jan Luňák, probošt kláštera	1708–1711	Praha
Praha	Konvent cisterciáckého kláštera	novostavba, provedeno částečně	Wolfgang Lochner, Tomáš Budecius opati cisterciáckého kláštera ve Zbraslavi	1700–1732	Praha
Praha	Valkounský dům	přestavba	Jan Blažej Santini Aichel	1705	Praha
Rajhrad	Projekt probošství a konventu benediktýnů	návrh a částečná realizace	Antonín Primus, probošt rajhradský	1721	Jihomoravský kraj
Rozsochatec	Projekt kaple Nejsvětější Trojice	plán novostavby	František Leopold Bechyně, svob. pán z Katan	1714	Kraj Vysočina
Rychnov nad Kněžnou	Zámek	přestavba a dostavba	Norbert Leopold Libštejnský z Kolovrat	1719–1724	Královéhradecký kraj
Rychnov nad Kněžnou	Zámecká jízdárna	přestavba a dostavba	Norbert Leopold Libštejnský z Kolovrat	1719–1724	Královéhradecký kraj
Rychnov nad Kněžnou	Kolej kláštera piaristů	novostavba, nezachována	Norbert Leopold Libštejnský z Kolovrat	1714–1723	Královéhradecký kraj
Rychnov nad Kněžnou	Kostel Nejsvětější trojice	novostavba průčelí	Norbert Leopold Libštejnský z Kolovrat	1714–1715	Královéhradecký kraj
Skapce	bývalá letní rezidence kladrubských opatů	novostavba	Maurus Finzguth, opat benediktinského kláštera v Kladru-bech	1720	Plzeňský kraj
Slapy	kostel sv. Petra a Pavla	přestavba	Wolfgang Lochner, opat cisterciáckého kláštera na Zbraslavi	1716	Středočeský kraj
Šintlochy	Kaple sv. Cyrila a Metoděje při rezidenci a dvoře žďárského kláštera cisterciáků	novostavba, nezachováno	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	1711	Kraj Vysočina

Veselíčko	Hospodářský dvůr Grangie sv. Václava	novostavba, nezachováno	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	1719 – 1723	Kraj Vysočina
Vojslavice	Kostel Nanebevzetí Panny Marie	nerealizovaný projekt	Jeroným Hlína, opat premonstráckého kláštera v Želivi	1714	Kraj Vysočina
Všehrady	Kostel sv. Prokopa	přestavba a dostavba	Eugen Tyttl, opat cisterciáckého kláštera v Plasích	1723	Plzeňský kraj
Vyklantice	Kostel sv. Jana Nepomuckého	projekt, realizace	Jan Jáchym hrabě Harrach	1722 projekt, do 1727 realizace	Kraj Vysočina
Zelená Hora	Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře	novostavba	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	1719–1722, dokončení 1735	Kraj Vysočina
Zvole	Kostel sv. Václava	přestavba a dílčí novostavba	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	1713–1717	Kraj Vysočina
Žďár nad Sázavou	Areál cisterciáckého kláštera	úpravy a novostavby	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	1706–1722	Kraj Vysočina
Žďár nad Sázavou	Klášterní kostel Nanebevzetí P. Marie a sv. Mikuláše	částečná přestavba interiéru	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	po 1706	Kraj Vysočina
Žďár nad Sázavou	Prelatura kláštera, vstupní křídlo	novostavba	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	1722–1728	Kraj Vysočina
Žďár nad Sázavou	Studniční kaple konventu	úprava	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	1710	Kraj Vysočina
Žďár nad Sázavou	Konírna bývalé šlechtické akademie	novostavba	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	1722	Kraj Vysočina
Žďár nad Sázavou	Dolní hřbitov	novostavba	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	1709	Kraj Vysočina
Žďár nad Sázavou	Hospodářský dvůr Lyra	novostavba	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	1722	Kraj Vysočina
Žďár nad Sázavou	Chudobinec	novostavba, téměř zcela zničeno	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	1722	Kraj Vysočina
Žďár nad Sázavou	Hostinec U tří hvězd	novostavba, téměř zcela zničeno	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	1722	Kraj Vysočina
Žďár nad Sázavou	Hřbitovní kostel Nejsvětější Trojice	přestavba sakristie	Václav Vejmluva, opat cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou	1715	Kraj Vysočina
Želiv	Klášterní kostel Narození Panny Marie	oprava	stavebník Jeroným Hlína, opat premonstráckého kláštera v Želivi	1719	Kraj Vysočina